

Kunstikursuse 11. osa: Põgenemine päriselust reaalsuse kaudu

Eero Epner
29. mai 2014

Paul Raud „Pargitee” (1910). Mida rohkem Raud oma töödes reaalsusele läheneb, seda unenäolisemaks ta muutub.

Mikkeli muuseumis on avatud näitus „Kuldaja värvid”. Eesti Päevaleht tutvustab näituse maalidest sel nädalal Paul Raua tööd „Pargitee”.

„Kui see maal oleks sama suur kui päris mets,” ütles üks väike poiss Paul Raua maali ees seistes, „siis ma läheksin võib-olla hoopis sinna maali sisse, sest see on metsaga nii sarnane.”

Lapsesuu ei valeta. Kui lehitseda näituse „Kuldaja värvid” külalisteraamatut, siis kõige konarlikuma käekirjaga kiidetakse üdjuhul just seda ülipeene pintslikirjaga maali – erinevus tõmbab.

Näituse pisim ja viimase saali nurgas olev töö, mille motiiv on silmatorkamatu, meelitab alaealisi nagu meepott kärkseid. Lastele meeldib vaadata midagi, mis on peaaegu nagu päris. Nad ei taha huvitavat faktuuri, võluvaid koloriiti ega abstraktset sigrimigri. Nad tahavad reality check'i – midagi, mis oleks nagu päriselu, aga poleks seda ometi. Mis imiteeriks reaalsust sedavõrd hästi, et pildi ja reaalsuse võiks ära vahetada. Sest neile meeldib reaalsus. Neil pole tegelikkusele etteheiteid. N-ö karp lahti, seisavad nad „Pargitee” ees ja vaatavad, kuidas siin luuakse uuesti päris elu, mille elamist nad hetk hiljem ringi lipates ja naeru lõkerdades jätkavad.

Paul Raua reaalsuse kinnisidee on siin maalil erandlik ja tema lätted tundmata. Jah, kui ühte maali mõista ainult kunstiajaloolise sündmusena, pole eeskujusid raske leida. Raud ei olnud revolutsiooniline kunstnik. Kui Ants Laikmaa laskis varsti pärast Düsseldorfis konservatiivsesse kunstiakadeemiasse jõudmist sealt jalga, siis Raud õppis Düsseldorfis truult lõpuni. Sealt siis näiteks realistlik akadeemiline maalikool. Vertikaalsed puutüved – juugend. Atmosfäär – uusromantism. Roheline koloriit – mingi muu eeskuju. Kõik on tagasiviidav mõnele teisele kunstisündmusele.

Ülitäpsed pintslilöögid

Kuid maali võiks proovida lugeda ka väljaspool seda suletud ringi. Kirg tegelikkuse kujutamise järele ülitäpse pintslilöögiga võiks kanda meile aegade tagant ka muid, elulisemaid tahtmisi kui soovi teha üks realistlik kunstiteos.

Sest nagu öeldud, see tahtmine on siin erandlik. Raud maalis maastikke veel ja veel, kuid enamasti hoopis teistmoodi: hoogsalt, visandlikult, sageli lõpetamata. Kunstnik olevat selle žanriga tahtnud pigem kätt proovida, need on „viimistlemata temperamendipursked” (Voldemar Vaga). Ühesõnaga, ei mingit läbitöötatust, nokkimist, detailitäpsust. Lapsed peavad leppima pintslipühkimisega.

Kuid korraga siis „Pargitee”. Miski ei ennusta tegelikult sellise maali ilmumist. Raud tegeleb samal ajal hoopis Kalevipojaga. Ta teeb etüüde, maalimaks uus kompositsioon teemal „Kalevipoeg ema otsimas”. Freudismi fännidele: Raud ise elas sel ajal juba aastaid oma ema juures.

Muide, ka Kalevipoja temaatikaga tegelemine on vastuolulise taustaga, kuna Raud oli küll esimene püsivalt kodumaale elama asunud Eesti kunstnik, kuid kirjutas kirju endiselt saksa keeles. See ei olnud toona haruldane.

Aga kui Raual ei olnud molbertil just Kalevipoeg, oli seal kellegi teise portree. Või mõni kompositsioon, näiteks suur maal, mille peal idülliline pargimaastik viuldava mehe ja õitsele puhkenud suure sinise lillega. See oli illustratsioon Saksamaal kuulnud loole imelillest, mis puhkeb ilusas salus õitsele siis, kui mängitakse viiulit. Üks kunstiteadlane annab teada, et tema arvates viis see maal kunstniku „eemale argielust, unistuste ja salajaste igatsuste maailma”.

Siin võibki olla üks huvitav lahendus – lahendus, mis ei lahenda midagi. Võib-olla kasutab Raud ka „Pargitees” reaalsust selleks, et reaalsusest pageda? Võib-olla on tegelikkuse ülitäpsus maalitud selleks, et luua paralleelmaailm, kus tegelikkus tühistuks?

Tõsi, miski viitab, et Raud tundis ikkagi ka tõmmet konkreetsuse poole. Tema kaksikvenna Kristjan Raua lesk on meenutanud, et Paul oli läinud nagu nii paljud teisedki maalikunstnikud Itaaliasse, leidmaks uusi inspiratsioone. Kuid ta keeras peagi selja. Sest „meie maastiku rohelised toonid olevat seal täiesti puudunud”.

Siin teoses on need toonid olemas. Me ei tea, kus see töö on maalitud – Paul Raud rändas toona Rakvere kandis –, aga võimalik, et see ei ole fantaasiamaastik. See on reaalne. Ja on maalitud reaalselt.

Kuid ometi ei ole tegelikkuse kujutamine „reaalselt” Rauda jaoks tegelikkuse jaatamine. Sest see tee viib kuhugi mujale kui „päriselt”. Lehed ei muutu iial kollaseks ega lange maha ja rohi ei kasva sellest teest kunagi läbi.

Mida rohkem Raud läheneb reaalsusele, seda unenäolisemaks ta muutub. Kuid tolle poisi vaimustust see ei muuda.